

Hules Béla

JÓ ÉS ROSSZ

Utólagos reflexiók egy esszéhez

(Megismerés és rossz)

A vázolt entrópikus események kijelölik a változás irányát; meg tudjuk mondani, hogy valamely formáció fiatalabb-e vagy öregebb²⁵ - de vajon ez a változás *tényleg* haladás-e valami pozitív irányban, *tényleg* fejlődés-e, vagy csak valami „öregedés”, netán kimerülés? Mit „tud” ez a világ jobban, miután lehetőségeit mintha inkább fokról fokra kimerítené, miután teljesen kijátszotta az elemek felépítésének lehetőségeit? Az a *komplexitás*, amely a monoton csomósodás, vagy az „elementumok” kialakuló sorában adódó diverzitás révén létrejön, egybevezethető-e az *élővilág* sajátos komplikálódásával: az egyre „tanultabbá” válással?

Nagyon kérdéses (mondottuk), *teljesít-e* bármit a („magában vett”) kozmosz, miközben egy kezdeti, „kaotikus” kavargás után ezekbe az „érdekes”, sajátos formációkba rendeződik. Hajlamosak vagyunk úgy vélni: nemigen - hacsak nincs kétszenlében egy olyan *további* (mintegy „ezen kívüli”) „játék”, amelynek a feltételei épp eme vázolt

„kozmo-evolúció” során teremődnek meg. Bár mennyire óvakodnánk, hogy szubjektív szempontból tekintsünk az eseményekre, nemigen hárrthatjuk el, hogy épp az *életet* lássuk ilyen „játék”-nak.²⁶

A csillagok túlnyomó többsége esetén a magfúzióból nyert, kisugárzott energia, úgy látjuk, többé semmire nem használható „hulladék”-ként szóródik szét a világtérben. Némely napok erre - kivételesen - kedvező környezetben azonban eme energia egy részének felhasználásával információ halmozódik fel.²⁷

Ez a „globális” megállapítás nagyon kérdéses részleteket hordoz. Micsoda, mennyiben, miről „informálódik”? Kétségtelen, hogy az élő rendszerek tartós fennmaradása csak úgy lehetséges, ha az ehhez a fennmaradáshoz szükséges, *környezetükhöz képesti* „igényeiket” alkalmas „intézményekkel” biztosítani tudják - miután eme „igényeket” a környezet nem biztosítja *automatikusan*. Az *igény* és a *környezet adottságai* közötti eltérés kiegyenlítése *ennyiben* a környezet adott vonatko-

25 Ahogy egy „képtelen utazás” során megmondhatnánk, hogy valamely, a miénknél egyező struktúrájú másik világ fiatalabb-e a miénknél.

26 Túl (vagy „innen”) a később mondandókon, indokolja ezt az a *szukcesszivitás*, amely az idáig tartó sajátos lépések egymás után sorolását megengedi. Ha „mennyiségileg”, vagy *helyi* mivoltában jelentéktelen is az egész kozmoszra kiterjedő, egyetemes folyamatokhoz képest, az élet *sajátossága* legalábbis egyenrangú az élet-előtti „újdonások” sajátosságával.

Ha „elfoglaltságunk” (vagy éppen rövidlátásunk) mondatja is, úgy látszik, egy feltételezett *élet nélküli* kozmikus történet nem lenne más, mint „vak legördülés”. (Perszel Ha senki sem *látja...!*)

De van itt még egy-két meggondolandó. A világ képe (nagyjából) már a ma is ismert, amire abban az élet megjelenik. Az „élet” mármint mintegy erre a - „kész” - kozmoszra „felel”. De vajon eme kozmosz *kialakulásának* a - „korai” - lépései láthatók-e ilyesféle „feleletnek” az akkor fennálló viszonyokra, tehát az élet-előtti formációk (vagy azok közül valamelyikek) felfoghatók-e olyanoknak, amelyek „reflektálnak” a fennállóra, azt mintegy „lereagálják”, vagy épp „interiorizálják”, megkettőzik, tükrözik? Továbbá világos, hogy az *élő* egy „kész” világban, épp mint *arra* így reflektáló, csak fokozatosan, egy *evolúció* lépéseiben jöhet létre, bontakozhat ki. De miképp értsük meg egy *világnak* - mondhatni a pusztá „semmi”-ből való kibontakozását??

A kozmo-evolúcióból hiányzik egyébként az a *szelekció* (és

az abban - mint említettük - rejlő „tanulás”), ahol a „sikertelenebb” nem egyszerűen „hátramarad”, de „hátramaradó”-ként sem maradhat a terepen, ahol nem egyszerűen az egyre kevesebb „sikerese” árválkodik; az utóbbiak a hozzájuk hasonlóan sikeresek *sokaságát* hozzák létre, betöltve velük a sikertelenek - „kiürítette” terepet. Úgy láthatjuk: a világot két dolog mozgatja: a nagyon pontosan beállított specifikus „természettörvények”, „állandók” (a kezdeti feltételek...), valamint az általános (és tautológ - „logikai jellegű”) *rendszer-törvények*. (Pl. a kiszámíthatatlan helyi behatások végzettségének valószínűségét csökkenti, ha azonos funkciójú - és önpótló - résztvevők nagy számban vannak szétszórva a területen.) Úgy láthatjuk az - így értett - rendszer-törvények „igazi” terryuma az *élővilág*, míg az élettelen alakulása „csupán a »természettörvények« vak működésének eredménye”...

(Tudjuk, az *evolúciós* „alkalmazkodás” lépései is „vakok”. (A „belátás” - különösen hosszabb távon - csak a „legmagasabb szinteken” működik.) Ugyanakkor a „tautológia” az élet-telenben is jelen van: „fennmarad, ami fennmaradhat”; „működik, ami működő-képes”. A „megfelelő” pályán stabilizálódott bolygók tartósak - vagy: megfelelő nagyságú természetes fúziós reaktorok (csillagok) tartósan egyenletes teljesítményt adnak - stb. Látjuk azt is: a „természeti törvények” a „fontos” szereplőket „megfelelő valószínűséggel” állítják be; „kedveznek” nekik...)

27 Ebben a felhalmozásban (viszont) elengedhetetlen az egyes korábbi, „haszontalanul kiégett” csillagok után maradt nehezebb elemek jelenléte is.

zásainak valamilyen „ismeretét” feltételezi, eme „ismeret” *elnyerését* követeli meg.

Úgy láthatnánk, az élő rendszer *megszerzi* az ismeretét. Valamilyen értelemben az élők valóban „szereznek” ismeretét: tájékozódnak az aktuális viszony (a környezet - valamint saját állapotuk) változásáról;²⁸ a („megelőző”) *habituális* „intézményeket” - és ugyanígy a tájékozódás képességeit - azonban nem „szerzik”, hanem (mint írjuk) *elnyerik*.²⁹ „Nagy távolságból” úgy látszik, mintha a lények sokasága, a faj az evolúciós lépésekben is *próbálkozna*, mintegy „tesztelné” környezetét. Annyit talán megjegyezhetünk, hogyha nem is *így* történik, a *változékonyság* „intézménye” révén („így-úgy”) mégis ez történik.³⁰ Egyébként a faj „mint ilyen”) csak ezekkel a *kapott habituális* eszközökkel léphet előre. (A *tapasztalatilag* szerzett ismereteket csak a legfejlettebbek adhatják tovább *generációk között*, egy-egy populáción belül, kismértékben; *nagyléptékben* - lesz róla szó - ezt csak a „tudatos” társadalmak tehetik.) A („tényleges”) *aktuális ismeret* csak az egyed mozgásterében érvényesülhet.

Vessük itt közbe, hogy aminek a fennmaradását ezek az ismeretek - mondjuk hozzátéve: „egyre inkább” (?) - biztosítják, az nem valamely konkrét „anyagcsomó”,³¹ hanem valamilyen „elvi szerkezet”, amely folyton változó anyagon, anyagokon realizálódik. Ebben a *szerkezetben* van („egyben”), halmozódik fel az információ.

Kérdés: ha az egyed fel is vesz különböző aktuális (váratlan) ingereket, és ezekre megszabott választ ad (adekváton viselkedik³²), „ismeret”-e ez olyan esetben, ha a (hipotetikus) lény számára örökletesen adott az inger-helyzetek egy zárt sora az ezekben a helyzetekben adandó feltétlen válaszokkal. De még ha *tanult* is a viselkedés (a lény

felismeri a már előfordult helyzettel való egyezést, és *kipróbált* megoldást ad rá), ez a paralel vagy szukcesszív egyedek által újra és újra megszerzendő - „szüksős” - ismeret-halmaz a lény (a faj) saját körében mutatkozó sikerességének biztosításán túl rendelkezik-e valamilyen „egyetemes jelentőséggel”? Kétségtelen, hogy még a *genetikusan adott* intézmények is *sajátosak* (ti. az élettelenhez képest), és „információ-jellegűek”, amennyiben egy környezethez képesti tartós és hatékony „tudást” jelentenek; mindezzel együtt ha az élet valamiért megrekedne egy ilyen „kezdeti” fokon, legfeljebb „érdekesség” maradna, „igazi fontosság” nélkül.³³ Amennyiben úgy hisszük, hogy mi, az emberek, az emberiség *valóban* a fennálló létezővel (a léttel, a világgal stb.) „összemérhető” ismerettel rendelkezünk, azt mondhatjuk eszerint, hogy a minket megelőző szintek „tudása” annyiban „valódi” *tudás*, amennyiben így felhalmozódott az a *potencialitás*, amely az emberi szintű megismerést lehetővé tette. Az evolúció - az élet - emberelőtti lépései eszerint („csupán”) az *emberi hardver* kialakulására voltak jók, amely hardver alkalmas az emberi szoftver hordozására.³⁴

Ha a *világ* az, amit mi annak ismerünk, nehezen mondhatjuk, hogy egy „primitív” lény - ha „találkozik” is a világgal³⁵ - *ismeri* azt. Még a legfejlettebb állatoknak is legfeljebb egy szűk „környezet” adódik. Nade ha mi most *ismerjük* a világot, a kezdeti ember „világa” szintén csak egy valameddig tartó *környezet* volt (azon túl a „világ vége” - ahogy még a közeli idők természeti népeinél is). De még az ókori *világ* is legfeljebb a Földgolyó volt;³⁶ csak az Újkor szeme előtt jelenik meg lépésről lépésre - jól-rosszul - a Kozmosz.

És ma sem tudhatjuk, mit mennyire látunk „jól”;

28 Amely állapotot alkalmasint a környezet függvényében *helyreállítani* kell.

29 Csak érintjük, hogy a „növényi stratégia” jórészt a - jórészt ugyancsak változatlan - környezethez képesti *habituális* intézményeken alapszik.

30 Habituális sikon a faj mintha - passzívan - „simulna” környezetéhez. (Az éghajlathoz; a rendszeres - pl. évszakos - változásokhoz. Tehát *eltüntetné* az igényei és környezete közötti eltérést.)

31 „Valamennyire és valameddig” az *egyedekben* még csak-csak, de a *faj* esetén már végképp nem! (Az „élet” nem egyedet, egyedeket jelent, hanem valamilyen *fajt, fajokat; „fajitát”, „fajitákat”*. Ha ez nem kifejezett tárgya is fejtegetésünknek, annak követésénél sohase felejtsük szem elől!)

32 „Adekváton”: a „primitív” szervezetek viselkedése csak egy *feltételezett séma* szerint „adekvát”; csak statisztikusan, nagy vonalakban „megfelelő”,

33 „Érdekesség” persze egy nagyon elvont értelemben: *kinek* lenne érdekes? - ugyanis *önmagának* nyilván nem. Sajátos,

és mintegy „kiméra-szerű”, hogy már ezen a fokon megjelenik az *érzékenység*: az élő „megszervező” saját létét. (Ami a létezés létezésé teszi - és az ismeret ismeretté -, a *megélt*-ség a „fizikai világ”-ról kikristályosodó ismeretek függvényében *mindenestül* „kiméra-szerű”, - ahogy másutt részletesebben elmondtam.)

34 Elnagyoltan! Világos, hogy az emberi tudás nem adódhat egy „üres gép”-nek; az „emberi szoftver” az egész evolúció során összegeződő „proto-szoftver”-re rakódik; így az elődök sora *ezt a tudást* „szervezte meg”! Emellett az ember (ha elkülönítjük is a világ-egészről - és látni fogjuk: bizonyos értelemben-fokig el *kell* különítenünk, ahogy *az élőt általában*) nem izolált alanya („ma sem”) a megismerésnek; teljesítményében - ahogy fennlétében - az egész élővilág részt vesz, reprezentálódik.

35 „Találkozik a világgal”: nem tudhatja, hogy valami „külső”-vel találkozik, amíg *magát* nem képes *elkülöníteni*.

36 Ha *látta is* a csillagokat, ezeket a Föld szűk környezetében helyezte el.

egyáltalában *mi az*, amit látunk - hiszen a *látvány mögötti* „valamit” eleve nem tudjuk ellenőrizni, a látvánnyal egybevetni.³⁷

Mégis fel kell tennünk, hogy a világot, valódi világot ismerjük meg, és hogy „egyenrangú félként” állunk vele szemben. Mindenesetre a világ megismerésének nincs jobb, azaz *valami másik* módja. Valamint hihetjük, hogy ismereteink „objektívek”, azaz valaki „más” számára is érvényesek lennének.³⁸

Úgy tűnik nekünk, mintha a „megismerés” ez volna: egy valamiért kíváncsi szellem, egy „személy” bele igyekszik kukucskálni a „más fajta” világ-ba. Ezzel szemben az a - paradox - helyzet, hogy a megismerő a „világ” valamiképpen *kikülvül* része, amely szembe kerül a világgal, „elcsúszik környezetétől”, és saját miséjében csak úgy maradhat meg, ha valamiképp „gondoskodik”

37 A „magában való valóság” kérdését (hogy kicsoda az, ami bennünk a látványt kelti, minden, szükségképp részleges „látás”-tól függetlenül) nem firtatván úgy kell hinnünk: *van* valami a mindenkor képen - amiben nekünk egyedül adódik - túl; hiszen enélkül értelmetlen lenne *kutatnunk*, adott képünket „helyesbíteni” akarnunk. (Mondhatnánk: miután a *kép* - tapasztaltuk - *nézetünk*: valamilyen „akcióink” szerint változik, minél több „nézetét” igyekszünk megtekinteni. Ám tudjuk: „lényegesen többről” van szó; valamint a vizsgálat eredménye nem egyszerűen „látvány-parádé”: a kép „élesedése” az ahhoz alkalmazott, lehetővé vált műveletek végén „sikerességünk” növekedésének záloga - ti. a *korábbi kép szerinti* sikerességünké „is”.)

Itt mindjárt jegyezzük meg, hogy az „adott világ” nem merül ki valamely „fizikai konglomerátum” makro- és mikro-szerkezetének adataiban; így a „jobban megismert” sem csupán ezen adatok bővülése, korrigálódása.

Ha azt mondtuk (továbbá), hogy a „primitív” lény csak „találkozik” a „világ”-gal (tulajdonképpen ezúttal a „lét”-tel) [nem pedig egyben „ismeri” is azt], a talált adottságokban mégis csak a *világgal* (a léttel) *találkozik*.

38 „Érvényesek”: ugyanis az adott ismereti körben. Ez újabb kérdéseket vet fel. Ugyanis pl. az ókori Egyiptom ismeretei („elképzelései”) az égről és a földről (és „sok másról”) már a mostani embernek is érvénytelenek, tévesek. Mondhatnók: ezekkel az ismeretekkel („elemi fokon”) el tudnánk tájékozódni egy olyan környezetben, mint az egyiptomiaké volt. Azaz, egy „idegen”, megkapván ezeket az ismereteket, elboldogulna ott - *ha szükségletei (és általában habitusa) „lényegében” ugyanolyanok lennének, mint azokéi, akiktől az ismereteket kapta*. Nos, ez nem túl sok... (Ha *eltérő* szükségletei vannak, és ezek kielégítéséhez elegendő eszköze, *bizonyos felvilágosításokat akkor* is nyerhetne az ottani viszonyokról - feltéve, hogy legalább *fellogó apparátusa* alkalmas a felvilágosítások átvételére és felhasználására...)

Meg kell jegyeznünk, hogy mindez - és a majd elmondandók - csak *azon a képen belül érvényes*, amellyel rendelkezünk.

39 A *helyzet* mindig az „alany” és a környezet *viszonya*. Itt Őn maga állapotáról is értesülnie kell, amiben adott határok között *autonómon* intézkedhet, ám ezek az intézkedések rész-

megmaradásáról (különben „elcsúszott” helyzetéből „visszacúszunk”); így mindenkor helyzetéről értesülnie kell.³⁹ Csak eme a világból való⁴⁰ fogantatása folytán lehet a megismerő *érdekelt* a környezet (a „világ”) állapotában, amely fennmaradásában *ilyenként* fenyegeti - illetve állapota (=léte) megőrzésének eszközeit nyújtja, nyújthatja - bár jórészt nem *spontán*.⁴¹

Kérdés most már: „teljesítünk”-e valamit a megismeréssel („teljesül”-e valami így általunk); tehát a megismerés valami „jó”-e. Természetesen nekünk *jó*: elkerüljük általa megsemmisülésünket, ezen túl előbbre jutunk („előbbre jut *valami*”) a komplexitási skálán. Emellett, ezen belül egy „új világot” teremtünk: sajátos „kultur”-tárgyak és „technikumok”⁴² sokaságát, amelyek együtteséből egy a „puszta biológiai” meghaladó organizáció körvonalazódik⁴³; másik oldalról egy „gazdag” „belvilág”-ot - amelynek jelentős

ben „automatikusak”, másik részük viszont a környezetre irányul. Végül amit így megismer, nem önmaga, hanem a „világ” („külvilág”). (Hogy testünket hogy hozzuk alkalmas helyzetbe - hogyan mozgassuk izmainkat - azt *priméren* nem tudjuk. Hogy *külső tárgyakat* hogyan hozzunk alkalmas helyzetbe, azt tudjuk.) Mikor magunkat is megismerjük, ugyan csak a világ részeként adódunk (ismert paradox módon) magunknak. (Kérdés, hogy „szubjektivitásaink” - fájdalom, éhség stb. - mennyire szólnak a „világ”-ról. Ezek is lehetnek többé-kevésbé közvetettek, „nekem szólók” - pl. „*nekem fáj*” -, de ha mondjuk is: „éhséget *érezek*”, leginkább így mondjuk: „éhes *vagyok*”. - Viszont: „van kezem, lábam”, ahogy „van házam”. Ismét eszerint: a környezet egy része hozzám tartozik. Nemigen mondjuk: „vannak felhőim”; még kevésbé: „van *világom*”.)

Mindenesetre az *én - nem én* úgy látszik valami *fokozati*.)

40 „Anyagi”(?)

41 „Nem spontán”, ami épp az „elcsúszás” lényege. Az *entrópia* persze *belülről* fenyegeti a lényt (mint a „visszacúszás” alapvető lépése), ám eme entrópia ellensúlyozásának eszközei ismét a külvilágban vannak (a behatás elleni védekezéseivel együtt, amely behatás ismét épp azért veszélyes, mert entrópikus). (Maga a *belső* entrópia ugyanama *világ* működése, amelyből a lény „kicsúszott”. - Most már sajátos, hogy a lény létrejöttét, fennmaradását *ugyaneme* világ generálja, lehetségesíti. Tehát nem egy a világba való *külső* behatolás.)

Ha mégis ilyen „külső behatolást” akarnánk feltételezni, ez a „behatolás” nem a *posteriori*, hanem „a világ kezdetén” beépített; a „kozmosz” *szerkezetével* adott.)

Egyébként ha valami „szellemi” érdeklődne a világ iránt (hogy abban valamit tegyen), hacsak nem rendelkezik *korlátlan* megismeréssel, (ugyanígy) eme világ „elemeit” kellene „to-logatnia”, hogy így fokozatosan képet nyerjen róla. (A „szellemi” kiméréja végül is *megjelenik* a világban, mint - legalább - a *negentrópiás* folyamatokat „kísérő”, azokban kibontakozó TUDAT, érzékenység, élménybeliség.)

42 Technikai eszközök, berendezések.

43 Az együttesbe - természetesen - magunkat is beleértve - hacsak „magunk” immár nem *ez az együttes vagyunk*.

komponense éppen az eme megismerés során nyert ismeret-együttes.

Am egyrészt mindez ismét csak túlélésünk nagyobb biztonságát szolgálja, másrészt a *mi* „immanens léttartalmunk”, amelynek *rajtunk túli* vonatkozása vagy érvénye kérdéses marad. Persze, ha a megismerés (eredménye) („csak”) *nekünk* „jó” is, „egyetemesen” „jó” lehet, ha *mi* „jók vagyunk valamire”, ti. nem csak magunknak. És ugyanígy, ha a megismerésből adódóan a *biológiai* létet, létformációt *technikaiba*, tehát ennyiben egy „magunkon túliba” vittük is át, ez ismét nem csak egy „jelenség”-e, analóg módon ahhoz, ahogy korábban a „primitív” életformákról vélekedtünk?⁴⁴

Felmerülhet azonban, hogy a világnak olyan megismerő része - „szerve” - vagyunk (hiszen a világba tartozunk), amellyel ez a világ *megismerheti önmagát*, „adódik magának”, önmaga tudatára jut.⁴⁵ De minek a világnak önmagáról tudnia? Hogy *tegyen* magával valamit? Feltehetjük, hogy (épp) a *megismerő részt* készíteti, hogy az igazítson rajta („vigye” valahova). Nos, az ember tényleg képes valamit tenni, alakítani - hacsak szűk környezetében is.⁴⁶ Amint környezetétől elcsúszott, bizonyos különlegességekre

„tett szert”, és amikor önmagát fenntartja (mint másutt rámutattunk), - „egyben” - *különös szükségleteinek gyűjteményét* tartja fenn. Kérdéses, hogy így „jót tesz”-e a világgal.⁴⁸

Végül azt is vélhetjük: amit megismerünk (meg kell ismernünk), az nem a „világ” önmagában, hanem annak révén, *valami más*. Ismeretünk valóban nemcsak „világ-ismeret”, vagy amennyiben az, úgy nemcsak tartalmában, de jellegében is messze túlterjed a „fizikai kozmosz”, annak részei, azok viselkedése ismeretén, vagy másképp: döntően nem azt tartalmazza, ha van is a „megismeri a világot” fogalmazásnak egy ilyen sugallata, és ha maga ez a kozmosz-kép lényeges háttére is lét-konceptuálásunknak.⁴⁹ Ugyanakkor ez a komplex „ismeret” nem vezet valamely *globalizált* tárgyra (még ha van is valami - vagy többféle - „alapozása”), hanem mindig „törmeléken” (ha töredékei valamiképp összerosódnak is).⁵⁰

Lehet, hogy van valami „mindenen túli” - de nem bonyolodom itt megfoghatatlan fikciókba. Úgy tűnik, a „végső válaszok” nemcsak megfoghatatlanok nekünk, de a nekünk adott „lét” mindenkor *kitér* az ilyen megragadható végső válaszok elől.⁵¹

44 Ott azonban a feltételezeten „primitív” formában megrekedt életet a megismerés szempontjából ítéltük jelentéktelennek, *ennyiben* valami „puszta jelenség”-nek. Azt mondtuk: e szempontból („igazi”) jelentősége épp az, hogy *nem rekedt meg*: fejlődése *hozzánk* vezetett. Így ha *általunk* a megismerés szempontjából (is) hatékonyabb *technikai* létforma jön létre, ez (ebből a szempontból) ránk is megnyugtatóbb.

Ami jusson bármeddig a megismerés, kérdés: (a látszatra „transzcendens” lépések ellenére is) kilép-e „végül” („valóban”) az *immanenciából*.

45 Ha a világ *időben sokáig* volt is úgy, olyan állapotban, hogy nem lett - és lehetett - ilyen sajátos „önszemlélő szerve”, kijelenthetjük (és itt nem fejtjük ki), hogy „világ” nem lehet „puszta tárgy”, *alany nélkül*. A „világ” *ez világ valakinek!* „A világ önismerete” koncepciót nehezíti, hogy bár „eredjen a világból”, a „valaki” mindig *más*, mint a (neki adott) világ. Tehát a világ soha nem lehet *közvetlenül* önmaga tárgya. Itt feltétlenül felmerül, hogy az ilyen alany, a „valaki” „a világ kedvezményezettje”, akinek a világ megmutatkozik - netán akiért van. Így a viszony mintegy megfordul.

46 Feltehetjük, hogy ez a környezet egyre nagyobb és nagyobb léptékű lesz...

47 Így az adott környezet, „a világ” nem jó neki úgy, ahogy van. Ez *annyiban* biztató, hogy készíti arra, hogy *tényleg tegyen is valamit*.

48 Egy aprócska példán: a színlátó (és így eredményesebben tájékozódó) ember *szinkedvelő* lett, így a gyakorlati megkülönböztetést segítőn túl is „színezgeti” világát. (Igaz, ennek is van haszna, az így elért jobb közérzet jót tesz a teljesítménynek...) Közhely: szükségleteink („pillanatnyi szükségle-

teink”) kielégítéséhez romboljuk környezetünket, ami még fennmaradásunkat is veszélyeztetheti. Aztán: míg azt hihetnők: működésünk eredménye esetleg az lehetne, hogy javítjuk a „világ” energiagazdálkodását, „energiaéhségünkben” épp hogy pazaroljuk az energiát. (A „Dyson-gömb” éppen arról szól, hogy egy fejlett civilizáció ahelyett, hogy hagyná, hogy napja energiájának zöme „hulladék-hő”-ként távozzon, az egészet valamilyen „rendezések” elérésére fogja vissza.)

49 Ha az ismeret valamiképp „önmagunkat” adja is meg, a „megismerni a világot”-nak nem lehet alternatívája egy ~
εξ ἑνὸς σωμάτων!

50 Még ha fel is sejlik benne valami „végső” („pl. az Isten”), az is ebben a sokféleségben, amiben a látvány újra és újra szét-esik, hogy mondhatni legtöbbször valamely adott *részletre* tapadjunk. Dehát, mondhatni, *ezzel van dolgunk*, még ha valami általános mögöttesében. (Számomra abszurd a mereven Istenre tapadó szem, nem abban az értelemben, hogy a létben nem kevés az abszurd. Aki minden percében közvetlenül az „egyetemessel” akar törődni, azt ugyanúgy elhibázza, mint aki belevész a részekbe.)

51 Úgy emlékszem, elmondom másutt, hogy ami nekünk adatik, az mindig egy - elmosódó szélű - rövid tól-ig. Ennek a „től-ig”-nak az irányában mindig látni vélhetünk egy „végső pontot”, de úgy tűnik, a „lét” az ilyen extrapolátumtól mindig „elkanyarodik”. (Nem azt mondom, hogy „visszafordul”.)

És az *adott képnek* mindig megvannak a maga premisszái: *ennél* nem tudhat többet. Erre kell rábiznunk magunkat.